

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

De oorsprong van de gezinstherapie – Geldigheid van de pioniers

van niet te onderschatten waarde blijven. Zo was in de discussie bij een van de laatste plenaire conferenties de vraag hoe je relatie- of gezinstherapie moet vormgeven in een cultuur waarin geweld tegen vrouwen nog frequenter voorkomt. Moet de man wel betrokken worden bij zo'n behandeling? Natuurlijk was men het erover eens dat het geweld moest stoppen, maar Alfredo Canevaro, psychiater en psychotherapeut in Italië, zei vanuit het publiek dat hij nooit een therapeut aan een man hoorde vragen: 'Hoe is het voor jou om macho te zijn, om je zo te gedragen zoals je cultuur je voorschrijft?' Ook de man groeit namelijk op in deze cultuur. Kortom, een pleidooi om ook daar de nuance en dus de verbinding te blijven zoeken.

Wat is mij opgevallen tijdens dit con-

gres? De namen van de pioniers zijn bekende namen. De sprekers op het congres, van wie er verschillende nog hebben samengewerkt met de pioniers, zijn voor mij minder bekend maar hebben in veel andere landen wel bekendheid. Ik noem dan met name Sluzki, Linares en Canevaro. Zij weten op overtuigende wijze een brug te slaan tussen heden en verleden, ze eren de pioniers zonder hen te verafgoden en ze geven de nieuwe generatie de ruimte om verder te kijken dan wat de pioniers in hun tijd konden zien.

Chiel Laport is systeemtherapeut bij Emergis, GGZ Zeeland, en in eigen praktijk *Ritme relatie- en gezinstherapie*. E-mail: ritme.therapie@gmail.com.

Trauma en veerkracht met Froma Walsh

Congres georganiseerd door de RINO Groep

[De Meern, 28 juni 2019]

Beatrijs Lens-van den Berg

De organisatoren van dit congres waren verheugd Froma Walsh als keynote spreker naar Nederland te kunnen halen. Slechts tweemaal eerder kwam zij naar ons land, en gezien haar leeftijd is dit misschien wel de laatste keer. Walsh (co-directeur van het Center for Family Health Firestone in Chicago, emeritus professor aan de University of Chicago) is een autoriteit op het gebied van trauma en veerkracht in families en schreef daarover onder andere het belangrijke standaardwerk *Strengthening family resilience* (Walsh, 2016).

Dagvoorzitter Guus van Voorst (klinisch psycholoog, psychotherapeut en systeem-

therapeut, hoofd behandelprogramma Autismespectrumstoornissen GGZ-Centraal en werkzaam in eigen praktijk) vertelde bij de opening dat hij al vroeg geraakt werd door het belang van het werk van Walsh dat gaat over kracht, verbinding en hoop in families, die helpen om de donkere en oncomfortabele gebieden van verdriet binnen te gaan. Veerkracht staat volop in de belangstelling in ons vak, maar wordt vooral gezien als een individueel kenmerk van mensen, als iets binnenin ons. Walsh echter stelt dat veerkracht pas zijn werk kan doen als deze ingebed is in betekenisvolle veerkrachtige verbindingen. Veerkracht als een systeemkenmerk dus.

Walsh loodste ons daarna in sneltreinvaart door haar theorie over veerkracht in families met haar lezing 'Family resilience – Overcoming trauma & serious life challenges'. Ze had zoveel te vertellen dat rust en verdieping wat ontbraken. Toch was het

bijzonder om naar haar te luisteren. Walsh is de belichaming van hoop en geloof in veerkracht die altijd aanwezig is. Zij startte met haar gezinsveerkrachtmodel, dat onlangs ook helder werd beschreven in het artikel van Rood (2019). Meer dan in onze Europese traditie gebruikelijk is, neemt spiritualiteit voor haar een zichtbare plek in als een deel van wie wij zijn, met elkaar verbonden door onze waarden en menselijkheid. Dit komt onder andere tot uiting in onze overtuigingen, de belangrijkste pijler uit haar model. Zij hekelt de dominante westerse overtuiging dat we moeilijkheden aan onszelf te wijten hebben en zelf moeten zien op te lossen. Uit wetenschappelijke studies blijkt dat individuen 'relationele *lifelines*' nodig hebben om door te kunnen na verlies en trauma. Dat kunnen gezinsleden zijn, personen uit de familie of de gemeenschap waarin iemand leeft.

Om veerkracht aan te spreken en te vergroten moeten we niet pathologiseren en individualiseren maar normaliseren, en problemen zien als begrijpelijk in de omstandigheden waaronder mensen zich staande houden. Dat maakt ze menselijk en hanteerbaar. Walsh noemde daarbij de impact van geopolitieke ontwikkelingen op vele gezinnen. Ze vertelde over een project met Bosnische families die gevlucht waren naar de Verenigde Staten, die allen individueel traumatisch verlies leden. Maar hier was ook sprake van collectief trauma binnen de gemeenschap. Walsh bracht deze gezinnen bij elkaar in groepen waar zij werden uitgenodigd hun verdriet en pijn te delen, te spreken over het leven toen en het nu. Wat was er veranderd, verloren, geleerd? Zij moedigde hen aan vanuit hun krachten actieve coping te mobiliseren, zich opnieuw te verbinden met elkaar en hun onderlinge culturele en spirituele connecties. Zo konden zij samen

betekenis geven en een weg voorwaarts zoeken, met hernieuwde hoop en dromen, ingebed in de gemeenschap en in de wetenschap dat zij niet de enigen waren met deze geschiedenis. 'Veerkracht,' zei Walsh, 'moeten we zien als een proces dat kan groeien als hoop en pijn met elkaar verbonden worden binnen betekenisvolle relaties.'

Van Voorst ging daarna verder met zijn lezing getiteld 'Een levend verlies'. Hij legde uit dat levend verlies altijd een onduidelijk verlies is en daardoor ambigue. Zoals wanneer iemand fysiek aanwezig, maar psychologisch afwezig is, bijvoorbeeld bij autisme, dementie of niet aangeboren hersenletsel. Of als iemand fysiek afwezig, maar psychologisch aanwezig is, zoals bij vermissing. Bij levend verlies bevriest het rouwproces door de onduidelijke uitkomst. Zoals ook kan voorkomen bij mensen die ongeneeslijk ziek zijn, maar door de behandelingen nog wel een tijd van leven hebben.

In zijn lezing wisselde Van Voorst steeds van perspectief, en dat was indrukwekkend. Als behandelaar helpt hij mensen met autisme een weg te vinden in hun leven. Maar ook in zijn eigen leven moest hij een weg zien te vinden met levend verlies nadat zijn vrouw in 2013 ernstige hersenschade opliep. Zijn leven kwam tot stilstand, hij raakte uitgeput en zijn huis veranderde in een museum. Uitleg door professionals over wat er aan de hand was, waarbij zijn gevoelens gevalideerd en genormaliseerd werden, hielp hem zich te verhouden en weer een weg te vinden. Ook leerde hij de zorg voor zijn vrouw meer te delen met zijn volwassen kinderen en sociale netwerk. Zijn verhaal sloot naadloos aan bij Walsh' pleidooi om niet te pathologiseren, maar te normaliseren en samen met het systeem veerkracht te vergroten. Van Voorst sloot af met te vertellen

dat hij zich op een andere manier verbonden voelde met de rouw en het verlies van zijn patiënten. Zijn persoonlijke ervaringen met veerkracht en verlies verdiepten zijn werk.

Na de pauze ging Jan Baars (klinisch psycholoog, psychotherapeut en systeemtherapeut, werkzaam bij GGZ Veenendaal en hoofdopleider Systeemtherapie bij de RINO groep) in op het thema 'trauma in gezinnen: relationeel trauma'. Trauma betekent verlies van verbondenheid omdat je hersenen zich dan specialiseren in omgaan met gevoelens van angst en verlaten. Traumabehandeling bij kinderen moet daarom altijd geïntegreerd zijn, individuele therapie ingebed in de context van het gezin. Baars doet dat met de Attachment Based Family Therapy. Kinderen helpen om weer woorden te vinden en ouders helpen om de kwetsuur van hun kinderen onder ogen te zien, geen 'sorry' te zeggen, maar de pijn werkelijk te kunnen erkennen, vormt daarbij de kern van zijn werk als gezinstherapeut.

In de middag ging Walsh dieper in op traumatisch verlies. De dood beëindigt het leven, maar niet de relatie. Zij stond uitgebreid stil bij de bereidheid oog te hebben voor de verschillende manieren waarop mensen rouwen. Het meest bleef mij bij hoe zij vertelde over rouwen als een proces van verhaal kunnen maken, bij de pijn aanwezig kunnen blijven en de bereidheid een diepe connectie met de ander aan te gaan. Zijzelf kan zich verbinden met het verdriet van haar cliënten in de wetenschap dat 60% van de mensen vertelt door het verlies uiteindelijk ook gegroeid te zijn en diepere verbindingen met anderen te ervaren. Door haar hele verhaal klonk hoe zij steeds luistert naar hoe mensen uiteindelijk iets kunnen doen met hun verlies om het betekenis te geven. Actie als krachtig tegengif tegen de machteloosheid.

Tot slot betraden Christien de Jong (vrijgevestigd gz-psycholoog/psychotherapeut, werkzaam in haar eigen praktijk en bij het AIGR) en Leo Gualthérie van Weezel (gepensioneerd psychiater), beiden opleiders, het podium. Levendig en goed geregisseerd loodsten zij de zaal door een rollenspel met twee acteurs, een echtpaar waarvan één kanker had gehad. Gualthérie voerde het gesprek met het echtpaar en vroeg steeds input vanuit de zaal. De Jong verbond dit soepeltjes aan vijf sleutels voor versterking van veerkracht bij ernstige ziekte, waaronder het externaliseren van de ziekte als gemeenschappelijke bedreiging en het normaliseren en valideren van emoties. Heel helpend vond ik hun focus op ambivalenties bij ziekte en het gesprek daarover in het rollenspel door onder andere te spreken over hoop en vrees, ziek en gezond, afhankelijkheid en autonomie en de betekenis daarvan voor hen beiden. Zij gaven ons ook hoop door onderzoek van Chaplin & McIntyre (2001) aan te halen waaruit blijkt dat hoop, ook bij (naderende) ingrijpende verliezen, eigenlijk niet verdwijnt maar een stip aan de horizon blijft. Die verschuift van hoop op lange(re) overleving naar kwaliteit van leven (*comfort*), waardigheid (*worth*) en ten slotte de wens verbonden te blijven met onze naasten tot het einde. Een mooi einde van deze rijke en intensieve dag, die begon en eindigde met de noodzaak van de verbinding met belangrijke anderen om ons heen.

Beatrijs Lens-van den Berg is gz-psycholoog en systeemtherapeut bij het Helen Dowling Instituut en opleider bij de RINO. E-mail blens@hdi.nl.

Literatuur

Chaplin, J. & McIntyre, R. (2001). Hope – An exploration of selected literature. In S. Kinghorn & R. Gamlin (eds), *Palliative nursing bringing comfort and hope*. Edinburgh: Baillière Tindall.

Rood, I. (2019). Veerkracht opnieuw bezien.

Systeemtherapie 31(2), 71-86.

Walsh, F. (2016). *Strengthening family resilience* (third edition). New York/London: Guilford Press.

Crossing borders, linking lives

Fifth European+ Conference of Narrative Therapy and Community Work georganiseerd door NDC2

[Antwerpen, 3-6 juli 2019]

John Robbemon & Wilco Kroon

In de Antwerpse wijk Merksem ligt het prachtige congrescentrum Bluepoint. Een modern gebouw dat een open en warme sfeer ademt en waar de catering van zo'n niveau is dat je je welkom en verwend voelt. Op deze locatie organiseerde het narratief, dialogisch en collaboratief collectief der lage landen, het NDC2, het eerste lustrum van de Europese narratieve congressen, die in 2009 onder de bezielende leiding van Hugh Fox in het Engelse Brighton het licht zagen.

Dagvoorzitters Tineke Haks en Tomas Van Reybrouck weten het congressthema en het narratieve gedachtegoed vanaf de start voelbaar te maken. Al snel wordt duidelijk dat we met tweehonderdvijfenzeventig mensen uit negenentwintig landen en zes continenten naar dit congres zijn afgereisd. Veel deelnemers hebben dus een of meerdere landsgrenzen overschreden (*crossing borders*) om inspiratie op te doen en uit te wisselen met anderen (*linking lives*). Deze sfeer van nieuwsgierigheid en verbondenheid zet de toon voor het volle en diverse congresprogramma dat naast inspirerende keynotes en een veelkleurig aanbod aan workshops, ook stem geeft aan

een aantal mensen uit groepen die worstelen met stigma's. Dit tweedaagse congres, en twee dagen aan voor- en naprogramma, bevat veel meer rijkdom dan in dit verslag kan worden samengevat. Mila Van Goethem, striptekenaar, bracht tijdens het congres met haar tekeningen wel een trefende visuele samenvatting. We doen een poging om een aantal inspirerende momenten te delen en zo een impressie van de rijkdom van het congres te geven.

Jim Duvall, directeur van het JST Institute te Houston (Texas) en redacteur van het *Journal of systemic therapies*, is de eerste keynote. Zijn thematiek heeft veel verbondenheid met die van Robert van Hennik, systeemtherapeut en opleider bij Euthopia, die als laatste met zijn keynote afrondt. Beiden houden zich intensief bezig met narratieve hulpverlenings- en onderzoekspraktijken waarbij genavigeerd wordt op basis van cliëntfeedback (zie ook: Duvall & Beres, 2011; Van Hennik et al., 2018). Mooie quotes passeren de revue bij Duvall: 'Als je bezig bent met je volgende vraag, ben je met je aandacht niet bij de ander' of 'Het gaat niet over therapie, maar over wat therapeutisch is'. Van Hennik pleit voor professionals die hulpverleners en onderzoekers dicht bij huis doen. Door samen met cliënten de eigen praktijk te onderzoeken leren we met elkaar en voor de toekomst van ons vak.

Sabine Vermeire, systeemtheoretisch en narratief psychotherapeut en opleider bij Interactie-Academie, geeft een inspirerende keynote over narratief werken met hech-